

Wstęp

Przejścia i przemiany – te dwa pojęcia nierozzerwalnie ze sobą związane – są głęboko wpisane w ludzką egzystencję.

Niektóre granice istnieją właśnie po to, żeby je w odpowiednim momencie przejść: dotyczy to granic rozdzielających wieki ludzkiego życia i wiążące się z nimi role społeczne. Ich przekraczanie zakłada nieuchronnie przemianę; dawna tożsamość zostaje utracona, żeby mogła się ukonstytuować nowa. Opisywane przez etnologów rytuały przejścia mają na celu oswojenie tych niekiedy bolesnych i trudnych transformacji. Przede wszystkim jednak rytuały te nadają owym przejściom sens i wpisują je w kontekst społeczny. Próba dokonania przejścia poza tym kontekstem, w nieodpowiednim momencie, bez uprzedniego przygotowania może być uznana za zamach na ustalony porządek społeczny.

Inne granice zdają się oddzielać zupełnie rozłączne światy: świat bogów i ludzi, świat ludzi i zwierząt. To przede wszystkim literatura uczy nas, że te granice również bywają przekraczane. Miłosne związki istot ludzkich z nadprzyrodzonymi bywają oznaką głębokiej przemiany prowadzącej do wtajemniczenia; metamorfozy przemieniające ludzi w zwierzęta i zwierzęta w ludzi podważają znaczenie dzielącej ich granicy i stawiają pytanie o istotę natury ludzkiej.

Są też granice społeczne, których szczelność zależy od epoki, a których przekroczenie zawsze wiąże się z przemianą. A w końcu – granice płci, których sama istota jest definiowana na zmienne sposoby, i których przekroczenie stanowi mniej lub bardziej poważną transgresję.

Ale literatura ma swoje własne granice, swoje własne przejścia i przemiany. Granice między gatunkami, niekoniecznie dobrze strzeżone, oraz między

epokami literackimi, określone poprzez momenty przejścia. Przede wszystkim jednak sam akt pisania powoduje przejście, którego efektem jest przemiana opisywanego doświadczenia (wydarzenia, postaci, rzeczy) w tekst.

Dlatego w literaturze dawnej obszar zagadnień związanych z przejściami i przemianami jest bardzo szeroki. Z jednej strony, literatura ta ze szczególną uwagą przygląda się tym aspektom ludzkiej egzystencji, które dotyczą wszelkiego rodzaju doświadczeń przejścia, pociągających za sobą przemiany ciała i ducha. Z drugiej strony, kwestie dotyczące intertekstualności, ewolucji form literackich, przejść pomiędzy gatunkami, a także relacji pomiędzy dziełem a jego pozaliterackim przedmiotem są w dawnych wiekach niezwykle istotne i szczególnie złożone.

A ponieważ każda interpretacja tekstu polega na przemianie jednego rodzaju dyskursu w inny, niniejszy tom jest efektem trzydziestu transformacji, tak różnorodnych, jak bogata jest tematyka określona w jego tytule. Połączone w zbiór, zaczęły one w nieuchronny sposób oddziaływać na siebie i, co za tym idzie, nawzajem się przekształcać: w wielu przypadkach lektura poszczególnych artykułów może wzbogacić znaczenie kolejnych.

Przejście wytyczonej w ten sposób drogi pozostawia wrażenie niezwykłej dynamiki: na naszych oczach przemianie ulegają postaci, motywy, gatunki; przemiany zachodzą wewnątrz świata przedstawionego w tekście, w jego kontekście i w głowach czytelników; przy czym wiele z tych przekształceń nakłada się na siebie nawzajem, bo przemiany wewnętrzne zająbiają się z zewnętrznymi, motywy metamorfozy przyjmują na przestrzeni wieków najrozmaitsze formy, a burzliwym losom autorów odpowiadają zmieniające się sposoby odczytania ich dzieł.

Mamy nadzieję, że dynamika ta znajdzie ciąg dalszy po lekturze tomu: że erudycja autorów artykułów pozwoli wielu czytelnikom na przemianę ich sposobu myślenia o dawnej literaturze, że znajdą tu inspirację do przekształcania tekstów poprzez kolejne interpretacje.

Jolanta Dygul, Monika Kulesza, Agata Sobczyk